CONST. MOISIL

DIN ISTORIA
ŞCOALEI DE ARHIVISTICĂ

EXTRAS DIN
„HRISOVUL" — BULETINUL ŞCOALEI DE ARHIVISTICĂ
VOL. I — 1941

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA „CARPAŢI", P. BĂRBULESCU, STR. ACADEMIEI, 2
— 1941 —

CONST. MOISIL

DIN ISTORIA
ŞCOALEI DE ARHIVISTICĂ

EXTRAS DIN
„HRISOVUL" — BULETINUL ŞCOALEI DE ARHIVISTICĂ
VOL. I — 1941

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA „CARPAŢI", P. BĂRBULESCU, STR. ACADEMIEI, 2
— 1941 —

Din istoria Şcoalei de Arhivistică

1. Consideraţii generale

Materialul documentar din arhivele noastre de stat, ca şi din celelalte arhive publice şi particulare, se prezintă foarte variat, din cauză că actele şi documentele sunt redactate în limbi diferite şi fiecare limbă îşi are grafia sa proprie, deosebită de a celorlalte.

Incă din veacul al XIV-lea, de când ni s'au păstrat cele mai vechi documente, avem unele scrise în limba slavă, altele în limba latină.

Mai târziu pe lângă cele latine şi slave, apar şi documente în limba română; apoi în limba greacă şi turcă.

Chiar în Transilvania, unde în primele veacuri toate actele şi documentele sunt redactate în limba latină, găsim după anul 1500 şi unele în limba germană sau ungurească şi, natural, în limba română.

Ocupaţiile militare austriace şi ruseşti din veacul al XVIII-lea şi al XIX-lea au lăsat în Ţara Românească şi în Moldova numeroase documente oficiale şi particulare scrise în limbile acestor popoare, iar stăpânirea austriacă din Transilvania a creiat acolo adevărate arhive cu materialul scris în limba germană.

Tot astfel s'a petrecut în Bucovina sub stăpânirea austriacă, în Basarabia sub cea rusească şi în Dobrogea sub cea turcească; fiecare din aceste popoare vremelnic stăpânitoare impunându-şi limba sa nu numai în actele cu caracter administrativ, judiciar şi militar, ci şi în cele cu caracter economic şi cultural.

Şi mai mult s'a impus limba ungurească în toate actele publice din Transilvania, dându-se naştere prin aceasta unui foarte bogat material arhivistic scris în ungureşte.

Natural, că fiecare limbă în care sunt redactate actele şi documentele din arhivele noastre, îşi are nu numai alfabetul ei propriu, cu particularităţile sale grafice, dar şi formulele sale speciale pentru redactarea lor.

Această varietate de limbă, grafie şi redactare a materialului nostru arhivistic are drept urmare, că pentru arhiviştii români problema descifrării, transcrierii şi traducerii actelor şi documentelor devine cu mult mai complicată, decât problema similară pentru arhiviştii din ţările Europei centrale şi apusene, unde în tot cursul evului mediu şi într'o bună parte a evului modern a existat o singură limbă oficială: cea latină, iar alăturea de ea se întrebuinţa cel mult limba naţională a ţării respective.

De altă parte actele şi documentele noastre vechi sunt în marea lor majoritate întărite cu sigilii, cari au şi ele legendele în limbi diferite şi tipurile foarte variate. Identificarea şi explicarea acestor sigilii complică, prin urmare, şi mai mult problema de mai sus.

In sfârşit numeroase documente sunt împodobite cu iniţiale înflorate, cu chenare decorative, cu steme şi cu miniaturi, a căror lămurire intră de asemenea în cadrul aceleiaş probleme.

Funcţionarii Arhivelor Statului au ca îndatorire principală de a inventaria, clasa şi cataloga materialul atât de variat din depozitele acestei instituţii. In acelaş timp ei sunt obligaţi să libereze, la cerere, còpii exacte şi traduceri sigure după actele şi documentele de acolo.

Este evident, că spre a şi putea îndeplini aceste îndatoriri, arhiviştii noştri trebuie să cunoască în mod temeinic limbile în care sunt redactate actele şi documentele din aceste arhive şi în acelaş timp să aibă pregătirea necesară pentru a le descifra, a le transcrie şi a le traduce cu perfectă exactitate.

Iar pentru aceasta ei trebuie să posedă o cultură cu totul specială, pe care nu o pot primi decât într'o şcoală organizată anume în acest scop.

Este adevărat că la universităţile noastre există de multă vreme seminarii de paleografie slavă, latină, română şi greacă; de asemenea în ultimul timp s'au înfiinţat şi

conferinţe de ştiinţele auxiliare ale istoriei, dintre cari unele au legătură şi cu materialul arhivistic.

Dar atât seminariile, cât şi conferinţele nu urmăresc să dea o pregătire specială, care să poată fi suficientă viitorilor arhivişti, ci caută mai mult să complecteze, cu ajutorul acestor discipline ştiinţifice, cursurile generale de istorie sau de filologie.

Pregătirea completă teoretică şi practică, cultura specială necesară viitorilor arhivişti, nu o poate da decât o şcoală specială, care să aibă legături strânse cu Arhivele Statului şi în care să se cultive toate disciplinele ştiinţifice referitoare la materialul arhivistic.

Astfel de şcoli s'au înfiinţat încă de mult în unele state europene. Cea dintâi a fost creiată în Franţa, unde odinioară interesul pentru arhive era mai desvoltat decât în celelalte ţări.

In evul mediu şi chiar în timpurile mai noi arhivele din Franţa, ca şi din celelalte state europene, aveau un caracter practic şi secret. Rolul lor era mai mult să furniseze dovezi materiale pentru asigurarea şi susţinerea drepturilor şi privilegiilor statului, bisericii şi particularilor. Numai foarte rare ori şi cu mari greutăţi materialul din depozitele acestor arhive a putut fi utilizat şi pentru studii istorice sau juridice.

Dar revoluţia franceză din anul 1789, care a reorganizat într'un spirit cu totul nou atâtea instituţii învechite, a schimbat şi caracterul arhivelor: le-a deschis pentru publicul cercetător şi le-a pus în serviciul ştiinţii.

In legătură cu această nouă organizare trebuia să se dea şi personalului arhivelor o pregătire profesională corespunzătoare şi astfel s'a emis ideia înfiinţării unei şcoli speciale în acest scop.

Incă în 1793 s'a făcut propunerea în Convenţia Naţională, ca să se organizeze o „şcoală de diplomatică şi paleografie", dar n'a fost admisă. Incercarea a fost reînoită la 1806, când Napoleon I era împărat al Francezilor. Acesta a primit-o şi a căutat să o realizeze, dar voind să dea viitoarei şcoli o desvoltare prea vastă şi care-i modifica cu totul caracterul, n'a putut-o nici el realiza. Sub regele Ludovic XVIII, urmaşul lui Napoleon, chestiunea a

fost din nou pusă în discuţie şi de astă dată rezolvată în mod favorabil. Printr'un decret din 22 Februarie 1821 regele a hotărît creiarea primei şcoli de arhivistică din lume, numită *École des Chartes*, care funcţionează şi astăzi[1]).

După modelul ei s'a înfiinţat apoi în 1854, la Viena, un institut similar pentru cercetarea istoriei austriace (Institut für oesterreichische Geschichtsforschung), iar apoi la 1855 o şcoală de paleografie în Veneţia; la 1857 „escuola de diplomatica" din Madrid; la 1877 şcoala de arhivistică din Petersburg (Petrograd); la 1880 cea dela Vatican; la 1893 prima şcoală de acest fel din Germania, la Magdeburg, şi la 1909 cea din Liverpool din Anglia.

Era deci natural ca acest curent nou, care urmăria înfiinţarea de şcoli pentru pregătirea funcţionarilor de arhive, să se manifesteze şi la noi, mai ales după ce prin Regulamentele Organice se organizaseră arhivele de stat din Ţara Românească şi din Moldova după sistemul apusean şi mai ales după ce aceste două ţări se uniseră într'un stat nou: Principatele Unite (1856) şi apoi se contopiseră în principatul unitar al României (1862).

2. Primele încercări.

Ideia înfiinţării unei şcoli speciale pentru pregătirea funcţionarilor arhivelor noastre s'a ivit îndată după unificarea administrativă a acestei instituţii în anul 1862.

Odată ce Cuza Vodă a reuşit să contopească în mod definitiv Principatele Unite într'un stat unitar, România, s'a făcut şi unificarea autorităţilor şi instituţiilor de stat din fostele principate. Cu acest prilej s'a creiat în Bucureşti un depozit central al actelor şi documentelor statului, iar în Iaşi a rămas o arhivă sucursală, în care se păstra materialul arhivistic al Moldovei. Amândouă arhivele erau grupate din punct de vedere administrativ într'o direcţiune generală cu sediul în Bucureşti.

Primul director general, colonelul Grigore Bengescu II, (1862—1864), căutând să construiască un local propriu pentru această direcţiune, a încercat să înfiinţeze şi un *Insti-*

---

1) *Le centennaire de l'École des Chartes*, Paris, 1921, vol. I, p. CCCXVI.

tut de Paleografie, în care să se predea disciplinele ştiinţifice, cari au legătură cu materialul arhivistic.

Nu cunoaştem în amănunte planul după care urma să fie organizat acest institut, căci nu avem informaţii despre el decât din proectul de local întocmit de arhitectul Benisch în 1862.

Din acest proect rezultă numai, că pe frontispiciul localului urma să se pună inscripţia: *Arhivele României şi Institutul de Paleografie*, iar în catul de sus se rezerva o sală „pentru predarea lecţiuniloru de ştiinţele arhivistice, paleografia, diplomatica, biblioteconomia, etc." [1]).

Cum însă localul nu s'a construit, nici Institutul de Paleografie nu s'a mai înfiinţat.

Informaţiile ce le-am putut culege până acum nu-mi permit să mă pronunţ, dacă ideia înfiinţării acestui institut a fost a colonelului Bengescu sau a vreunui colaborator al său. In orice caz ţinând seamă de studiile ce urmau să se predea acolo se constată, că iniţiatorul căuta să introducă programa celebrei École des Chartes din Paris şi să nu se limiteze numai la disciplinele în legătură cu arhivele, ci să aibă în vedere şi pe cele privitoare la biblioteci.

O nouă încercare de a organiza o şcoală pentru pregătirea personalului de arhive a făcut-o Grigore Manu, în calitate de director general al Arhivelor Statului dela 1866 până la 1871.

El a căutat în primul rând să descongestioneze depozitele prea încărcate ale Arhivelor Statului din Bucureşti şi Iaşi, prin înfiinţarea de arhive judeţene, unde să se depună materialul arhivistic din fiecare judeţ, material care până atunci se depunea la arhivele din cele două capitale.

In legătură cu acest proect a propus şi organizarea unor cursuri la Direcţia generală pentru pregătirea viitorilor funcţionari ai acestor arhive. Iar dându-se acestor cursuri o desvoltare mai mare, se puteau transforma într'o şcoală completă de arhivistică.

Iată acum şi argumentarea lui Grigore Manu [2]):

1) Sacerdoţeanu (Aurelian), *Proecte pentru Palatul Arhivelor Statului*, Bucureşti, 1940, p. 14.

2) Moisil Const., *Din istoria arhivelor româneşti: arhive judeţene şi şcoală de arhivari*, în Revista Arhivelor II (4—5), 1927—29, p. 220 urm. Cf. şi Arhivele Statului Bucureşti, Dosarul Direcţiei generale No. 32, şi al Minist. Instr. No. 230/1870.

I^lea Annu.

1° Istoria Europei Orientale in Mediulu Evu pănă la fondarea Statelorŭ Române.

2° Paleografia Românéscă cu Sigillografia și Epigrafica.

3° Limba slavonă.

4° Archivistica și Theoria Collect. Publice.

II^lea Annu.

1° Istoria Terrilorŭ Române și a Statelorŭ Vecine, applicată la Instituțiunĭ.

2° Limba slavonă.

3° Archeologia generală.

4° Numismatica.

2800
3
8400

III^lea Annu.

1° Istoria etc. etc. (Urmare)

2° Limba slavonă.

3° Limbistica și originele Limbei Române. in applic. cu Diplomatica.

4° Istoria artei medievale.

1 Professor: I, 1°, II, 1°, III, 1° — Bălcescu — 7000

II Profess. I 2°, III, 3°; I 4° — Massim — 7000

III Professor I 3°; II 2°; III, 2° — Hajd — 7000

IV Professor. II 3°, II 4°, III 4° — Berindei (Bolliac, Massim) — 7000

Fig. 1. — Intâiul program al Institutului de Paleografie.

„Lipsa de persoane competente, cari să poată descifra actele cele vechi fie chiar din timpii mai dincoa, de când s'au lepădat caracterele cirilice, sau cari să poată citi mai cu seamă vechile acte slavoneşti, devine din ce în ce mai simţită; şi cu toate acestea nu este un proces, o chestiune de hotărnicie, o afacere administrativă, care să fie luat naştere cu câtiva ani mai în urmă, unde să nu fie neapărată nevoie de asemenea cunoştinţe.

„N-ar fi oare o însemnată înlesnire ce s'ar aduce intereselor particulare, pe cât şi intereselor publice, când s'ar înfiinţa pe lângă Arhiva Centrală din Bucureşti cursurile necesare spre a forma juni experţi în asemenea materii, cărora se vor preda în acelaş timp şi celelalte cunoştinţe practice, spre a forma dintr'înşii buni arhivişti şi a-i răspândi apoi în judeţe?

„Şi dacă cu timpul şi cu ajutorul statului s'ar mai adăuga la aceste cursuri şi altele de istoria şi arheologia naţională, nu s'ar face cu modul acesta un bun început de o şcoală completă, care să ne dea tineri erudiţi şi folositori în diverse ramuri?"

Cred că în legătură cu această proectată şcoală trebuie pusă o schiţă de programă de studii, al cărei concept l-am descoperit în anul 1926 printre nişte hârtii „netrebnice" dela Arhivele Statului din Bucureşti.

Conceptul este scris de mâna lui Grigore Manu între anii 1866—1868, căci printre profesorii indicaţi acolo este B. P. Haşdeu, care s'a stabilit în Bucureşti în 1865 şi N. Mavrus, care a murit în 1868. Deci schiţa datează din primii ani de funcţionare a lui Grigore Manu ca director general.

Deoarece această programă este inedită o dăm în transcriere exactă:

I-ulŭ Annŭ

1⁰ Istoria Europei Orientale în Mediulŭ Evŭ până la fondarea Statelorŭ Române.

2⁰ Paleografia Românească cu Sigillografia şi Epigrafica.

3⁰ Limba slavonă.

4⁰ Arhivistica şi Theoria Collect[iunilor] Publice.

II-lea Annŭ

1⁰ Istoria Ţerrilorŭ Române şi a Statelorŭ vecine applicată la Instituţiuni.
2⁰ Limba slavonă.
3⁰ Archeologia Generală.
4⁰ Numismatica.

III-lea Annŭ

1⁰ Istoria, etc., etc. (urmare).
2⁰ Limba slavonă.
3⁰ Limbistica şi originele Limbei Românesci cu applicaţ[iuni] la Diplomatică.
4⁰ Istoria artei medievale.

I	Profesor	I 1, II 1, III 1	Rălianu (?) — 700.
II	Profesor	I 2, III 3, I 4	Manu — 700.
III	Profesor	I 3, II 2, III 2	Hajdeu — 700.
IV	Profesor	II 3, III 4	Berindei — 700.
		II 4	Bolliac.
			Mavrus ? [1]).

Din această schiţă de programă rezultă în primul rând, că şcoala proectată de Grigore Manu era destinată numai pregătirii arhiviştilor, nu şi bibliotecarilor, şi că dintre limbile străine, în care sunt scrise documentele noastre vechi, nu se prevedea decât cea slavă, care a fost multă vreme limba oficială în Ţara Românească şi în Moldova.

Este interesant însă, că el s'a gândit la cursuri de arheologie generală şi de numismatică, mai ales că aceste ştiinţe erau pe vremea aceia prea puţin desvoltate la noi.

Introducerea cursului de arheologie şi de istorie este o nouă dovadă, că schiţa de programă se datoreşte lui Gr. Manu, deoarece în raportul său de mai sus el condiţiona transformarea cursurilor pentru viitorii arhivişti judeţeni în şcoală de arhivistică tocmai prin adăogirea acestor două obiecte.

Cât priveşte profesorii, numai Haşdeu făcea parte din corpul didactic: şi poate şi Rălianu, — pe care nu l-am

1) V. reproducerea alăturată (p. 8).

putut identifica — pe câtă vreme Bolliac era numismat şi om politic, iar Berindei (Dumitru) era inginer şi bun cunoscător al problemelor de artă. In sfârşit N. Mavrus, vechiu numismat şi arheolog, era atunci foarte înaintat în vârstă şi de sigur n'ar fi putut preda cursurile proectate. A şi murit la 1868.

Schiţa de programă întocmită de Grigore Manu mai dovedeşte, că el era pe deplin lămurit asupra modului de organizare a acestei şcoli şi că avea promisiuni din partea Ministerului Instrucţiunii şi al Cultelor, de care depindeau Arhivele Statului, că iniţiativa luată va fi susţinută. Cu toate acestea nici şcoala nici cursurile proectate de el nu s'au realizat, după cum nu s'au înfiinţat nici arhivele judeţene, iar în 1871 el însuş a trebuit să părăsească demnitatea de director general al Arhivelor Statului.

4. Cursurile de paleografie din Sibiu.

In timpul când la Bucureşti se încerca fără succes înfiinţarea unei şcoli speciale pentru pregătirea personalului de arhive, directorul Arhivei Naţionale Săseşti din Sibiu, cunoscutul Franz Zimmermann, lua şi el iniţiativa organizării unor cursuri de paleografie pentru viitorii arhivişti saşi.

Aceste cursuri au şi început în anul 1876, constând din lecţii practice de paleografie latină pe baza documentelor din arhivă. Ele însă nu se făceau decât trei luni pe an: în Aprilie, Mai, şi Iunie, câte 5 ore pe zi, şi erau predate de către însuş directorul arhivei.

Elevii se recrutau dintre tinerii saşi cu studii liceale, cari doriau să devină funcţionari la arhivele din oraşele săseşti. Din cauza că posturile acestea erau puţine, nu se primiau la cursuri decât 3—5 elevi anual şi fără nici o taxă.

Cu toate acestea Zimmermann a reuşit să publice, pentru pregătirea lor, un album paleografic, cuprinzând reproduceri de texte latine medievale şi moderne din toate regiunile săseşti.

Albumul poartă titlul: *Photographien von Urkunden aus siebenbüngisch — sächsischen Archiven* (1880) şi cuprinde 27 de reproduceri fotografice de documente şi o broşură cu transcrierile lor.

Cursurile acestea elementare au durat timp de 30 de ani, dar din cauză că nu mai corespundeau cerinţelor ştiinţifice ale timpului şi desvoltării ce luase arhivistica în celelalte ţări, au fost desfiinţate în 1907. [1])

După această dată punându-se problema reorganizării arhivei săseşti din Sibiu după metodele ştiinţei moderne, mai ales în urma numirii unui nou director în persoana d lui Georg Eduard Müller, au început să se aleagă ca funcţionari tineri cu pregătire universitară şi cari au urmat seminarii de paleografie şi de celelalte ştiinţe auxiliare ale istoriei la universităţi din străinătate.

5. Altă concepţie

Problema şcolii de arhivistică de pe lângă Arhivele Statului din Bucureşti nu s'a mai pus în timpul noului director general Constantin Aricescu (1871—1876), care ocupa acum a doua oară acestă funcţiune.

In schimb el are meritul de a fi publicat cel dintâi inventar al materialului documentar vechiu din depozitele acestor arhive [2]).

Dar după demisia lui Aricescu fiind numit director general savantul profesor universitar B. P. Hasdeu, genial istoric, filolog şi literat (1876—1900), o nouă concepţie a intervenit atât în modul de administrare a instituţiei, cât şi în ce priveşte pregătirea funcţionarilor.

Bogatul depozit de documente şi de manuscrise dela Arhivele Statului constituia pentru acest mare învăţat şi prodigios scriitor cel mai preţios izvor de informaţie pentru lucrările sale ştiinţifice şi literare, ca şi pentru cursurile ce le ţinea la universitate. Dar aceste lucrări absorbeau cea mai mare parte din timpul directorului general şi treceau înaintea problemelor de conducere şi de administrare a Arhivelor Statului.

---

1) După informaţiile primite dela d. Georg E. Müller fost director al arhivei din Sibiu şi după rapoartele sale din 1911 către Adunarea generală a Universităţii Săseşti.

2) *Revista Istorică a Arhivelor României. Indice de documente aflate în Arhiva Statului şi nepublicate încă*, 2 vol. Bucureşti 1874. De asemenea *Condica de venituri şi cheltuieli a visteriei 1694—1704* (prima jumătate de domnie a lui Constantin Brâncoveanu).

De altă parte, ca totdeauna în astfel de cazuri, studierea materialului arhivistic de către alţi cărturari nu era de loc dorită şi deci se recurgea la tot felul de pretexte şi de formalităţi spre a-i ţine departe de instituţie.

In schimb B. P. Hasdeu a publicat, şi înainte şi după ce a devenit conducătorul Arhivelor Statului, un mare număr de lucrări ştiinţifice din domeniul istoriei şi filologiei, pe baza materialului documentar din aceste arhive. Menţionăm numai câteva din cele mai importante: valoroasa colecţie de documente *Arhiva istorică a Românei* (I-IV, 1864-5); clasica operă de sinteză *Istoria critică a Românilor* (1873); neîntrecuta colecţie de texte de limbă veche *Cuvente din bătrâni* (I-III, 1878-1881); revista istorico-filologică *Columna lui Traian* (1870-1877); celebrul dicţionar rămas neterminat: *Magnum Etymologicum Romaniae* (I-IV, 1887-1898). Pentru toate acestea au fost puse la o largă contribuţie mai ales depozitele Arhivelor Statului din Bucureşti, cu cel mai mare folos pentru ştiinţa noastră şi cu un deosebit succes pentru prestigiul nostru cultural.

In astfel de împrejurări, de sigur, nu putea fi vorba de reluarea proectului de a se înfiinţa şcoala pentru pregătirea personalului arhivelor şi după cât ştiu, nu s'a luat nici o măsură în această privinţă în cursul celor 24 de ani de directorat al lui B. P. Hasdeu.

Urmaşul său, D. Onciul (1900—1923), a fost de asemenea un mare învăţat şi în acelaş timp un distins profesor universitar. Dar specialitatea sa fiind istoria veche a Românilor era mult mai apropiată de instituţia Arhivelor Statului, decât filologia lui B. P. Hasdeu. In calitate de director general al acestei instituţii D. Onciul dispunea de cel mai bogat şi mai important material documentar pentru studiile sale şi tot odată putea să ţină acolo şi seminarul de istorie cu studenţii săi, făcând exerciţii practice nu numai de paleografie slavă şi română, dar şi de toate celelalte discipline ştiinţifice în legătură cu materialul de arhive.

Şi în adevăr mulţi ani dearândul D. Onciul a ţinut seminarul său în localul Arhivelor Statului, obişnuind pe studenţi cu descifrarea şi traducerea vechilor documente slave, cu citirea şi interpretarea actelor şi documentelor

româneşti din diferite epoci, cu sigilografia, cu diplomatica şi cronologia.

Din această cauză nici el n'a avut nici un motiv să se preocupe de înfiinţarea şcolii pentru pregătirea de arhivişti, căci de şi seminarul său nu echivala cu o şcoală specială, fiindcă nu se ocupa de toate disciplinele în legătură cu arhivele, totuş dintre studenţii lui s'au recrutat un număr de arhivişti cu pregătire superioară, cari intrând în serviciul Arhivelor Statului au devenit elemente de primul ordin.

In cursul războiului pentru întregirea României (1916—1918) documentele cele mai vechi şi cele mai importante din punct de vedere istoric din depozitele Arhivelor Statului au fost evacuate, mai întâi la Iaşi şi de acolo la Moscova. Din această cauză după războiu seminarul de istoria veche a Românilor, ce se ţinea la aceste arhive, a pierdut din importanţă.

Cunoscând situaţia şi dându-mi seama, că odată cu alipirea la regatul român a celor patru provincii ce fuseseră înstrăinate: Basarabia, Transilvania, Banatul şi Bucovina, se puneau o sumă de probleme noi şi de o foarte mare importanţă pentru arhivele noastre, i-am propus în mai multe rânduri lui D. Onciul înfiinţarea unui institut de paleografie pe lângă Arhivele Statului. Dar nu l-am putut convinge, cred şi fiindcă era bătrân şi bolnav, astfel că nu se simţea în putere să înceapă şi să ducă la bun sfârşit o acţiune mai energică în acest scop.

Atunci am consemnat părerile mele cu privire la viitoarea organizare a Arhivelor Statului într'un studiu ce l-am publicat în revista „Cronica numismatică şi arheologică", dar care a apărut puţin timp după moartea lui D. Onciul [1]). Spuneam acolo cu privire la pregătirea personalului următoarele:

„Arhivele Statului au căderea şi datoria să rezolve şi altă problemă tot atât de importantă şi de urgentă (ca şi publicarea cataloagelor şi documentelor): formarea unui personal tehnic bine pregătit în toate specialităţile ce au ca obiect studiul documentelor: paleografie, sigilografie,

1) Anul IV (1923), p. 22 urm.

heraldică, diplomatică, cronologie, ornamentaţia manuscriselor, arhivistica. Cu concursul câtorva savanţi şi specialişti s'ar putea organiza pe lângă arhivele centrale un fel de École des Chartes, care în scurt timp ar ridica arhivistica noastră la nivelul timpului şi ar creia elemente competente pentru publicarea şi studierea documentelor noastre după metode riguros ştiinţifice".

In momentul când apărea acest studiu era director general al Arhivelor Statului, ca urmaş al lui D. Onciul, distinsul profesor de istoria Românilor dela Universitatea din Cluj, d. Alexandru Lăpědatu. D-sa însă fiind numit scurt timp în urmă ministru al cultelor şi artelor, mi-s'a încredinţat mie conducerea Arhivelor Statului (1 Noemvrie 1923).

In această calitate eram deci în situaţia de a-mi pune în aplicare planul de reorganizare a acestei instituţii în conformitate cu cerinţele situaţiei noi ce se creiase după războiu arhivelor noastre şi să încerc şi înfiinţarea şcolii de mult proiectată pentru pregătirea viitorilor arhivişti.

6. Şcoala practică de arhivari-paleografi.

Incă din primele luni după numirea mea ca director general al Arhivelor Statului am început să iau măsuri pentru realizarea şcolii pentru pregătirea funcţionarilor de arhive, pe care cei dintâi înaintaşi ai mei în această demnitate o proiectaseră, dar nu avuseră norocul să o înfăptuiască.

Deoarece în noua situaţie ce se creiase prin întregirea României, atât arhivele centrale cât şi cele regionale aveau nevoie de funcţionari specialişti, cari să fie pregătiţi în cel mai scurt timp posibil, am căutat ca la început această şcoală să aibă mai mult un caracter practic, iar cursurile ei să nu dureze decât doi ani.

După ce am studiat în amănunte programa de studii, după care urma să funcţioneze şcoala şi după ce mi-am asigurat concursul mai multor specialişti tineri dintre cei mai distinşi conferenţiari şi docenţi universitari, am cerut Ministerului Instrucţiunii prin raportul Nr. 20 din 16 Fe-

bruarie 1924 aprobarea funcţionării şcolii şi a corpului didactic[1]).

Noua instituţie de învăţământ urma să poarte numele de: *Şcoala practică de arhivari-paleografi* şi să funcţioneze pe lângă direcţiunea generală a Arhivelor Statului, care-i punea la dispoziţie localul, biblioteca şi materialul didactic necesar.

Obiectele de studiu erau pentru anul I: arhivistica, paleografia română, paleografia latină, paleografia slavă, paleografia greacă şi izvoarele istoriei Românilor; iar pentru anul al II-lea sigilografia, heraldica, diplomatica, instituţiile vechi româneşti şi dreptul vechiu românesc.

Corpul didactic se compunea pentru anul I, care trebuia să înceapă a funcţiona în toamna anului 1924, din următorii profesori: N. Cartojan, docent universitar, pentru paleografia română; P. Cancel, profesor universitar, pentru paleografia slavă; C. Marinescu, conferenţiar universitar, pentru paleografia latină; Iulian Ştefănescu, profesor secundar, pentru paleografia greacă; I. Vlădescu, profesor secundar, pentru izvoarele istoriei Românilor; Const. Moisil, directorul general al Arhivelor Statului, pentru arhivistică.

Cât priveşte elevii şcolii, trebuiau să fie cel puţin absolvenţi ai învăţământului secundar sau al unuia similar. In timpul acela bacalaureatul fiind suprimat, examenul de absolvire — sau capacitate — era echivalent cu cel de bacalaureat.

Se înţelege că pentru întocmirea programului de studii nu m'am mulţumit să consult numai organizarea şcolilor similare din străinătate, în special a celebrei École des Chartes din Paris, ci şi pe eruditii noştri mai tineri, cari urmaseră de curând cursurile acestei şcoli. Totodată am cerut şi sfatul savantului nostru istoric, profesorul N. Iorga, care cu toată bunăvoinţa mi-a dat indicaţiile necesare şi a primit să colaboreze la redactarea unei legi speciale pentru această şcoală. Dar cum tocmai în acest timp pregătiam şi o lege generală de organizare a Arhivelor Statului, căci ele funcţionau numai în baza unui regulament incomplet

1) Actele oficiale mai importante referitoare la şcoală sunt publicate la *Partea administrativă* a acestui anuar.

şi învechit, articolele privitoare la şcoală au fost intercalate în această lege.

După ce toate pregătirile pentru înfiinţarea şcolii s'au terminat, am cerut Ministerului Instrucţiunii prin adresa No. 285 din 8 Septemvrie să aprobe deschiderea cursurilor la 1 Noembrie şi a corpului didactic amintit mai sus. Primind această aprobare cu adresa No. 98901 din 4 Octomvrie, deschiderea cursurilor anului I s'a putut face în ziua de 28 Noemvrie în asistenţa d-lui dr. C. Angelescu, ministrul instrucţiunii, Al. Lăpădatu, ministrul cultelor şi artelor, a profesorului N. Iorga şi a unui număr de prieteni ai arhivelor, a profesorilor şi a elevilor şcolii.

In cuvântarea pe care am rostit-o cu acest prilej spuneam între altele:

„Inaugurăm astăzi prima instituţie de cultură anexată Arhivelor Statului: Şcoala practică de arhivari-paleografi.

„Scopul acestei şcoli este dublu: întâi, să pregătească personalul de specialişti necesar arhivelor centrale şi regionale, cum şi arhivelor şi registraturilor diferitelor autorităţi; al doilea, să înlesnească amatorilor şi colecţionarilor de documente vechi, proprietarilor de arhive familiare şi tuturor celor ce ar voi să cerceteze şi să studieze documentele noastre, putinţa de a descifra şi de a înţelege aceste preţioase rămăşiţe culturale lăsate de strămoşi.

„Căci de şi poporul nostru a purtat şi poartă ponosul de a fi un popor de analfabeţi, cu toate acestea strămoşii ne-au lăsat o foarte bogată moştenire de acte, documente şi manuscrise, cari întrec cu mult în cantitate şi în importanţă pe ale celor mai multe popoare din sud-estul Europei.

„Această moştenire prezintă însă dificultăţi mari spre a fi cercetată. In primul rând actele noastre vechi sunt scrise în diferite limbi, cari au fost întrebuinţate în anumite epoci în cancelariile principilor şi autorităţilor de stat din cele trei ţări româneşti: Muntenia, Moldova şi Transilvania: română, latină medievală, slavă, greacă modernă, fără să mai punem limba ungurească, germană şi rusească, întrebuinţate în vremile mai noi. Şi, natural, fiecare din aceste limbi îşi are grafia sa proprie, care şi ea a evoluat dela o epocă la alta.

„In al doilea rând însăşi actele şi documentele în limba română sunt scrise cu litere cirilice, scriere care de asemenea diferă dela o epocă la alta.

„Este deci absolută nevoie să avem cât mai mulţi cărturari, cari să cunoască limbile străine, ce s'au întrebuinţat în cancelariile noastre, să poată descifra scrierile vechi din orice timp şi să le poată înţelege cuprinsul.

„Şi cum Arhivele Statului, centrale şi regionale, cuprind cea mai mare cantitate din acest material documentar, era natural ca ele să ia iniţiativa înfiinţării unei şcoli speciale pentru pregătirea şi a funcţionarilor săi şi a tuturor acelora, cari au pasiunea acestor vechi rămăşiţe culturale.

„De astfel trebuie să se ştie, că rolul Arhivelor Statului nu este numai să păstreze în bune condiţiuni materialul documentar, sigilografic şi heraldic ce-l posedă, ci şi de a-l clasa şi a-l cataloga în aşa fel, încât să poată fi pus cu cea mai mare uşurinţă la dispoziţia organelor statului, ca şi a particularilor, spre a-şi putea dovedi anumite drepturi sau pretenţii, cum şi la dispoziţia cercetătorilor trecutului. Iar pentru aceasta este nevoie de un personal de funcţionari specialişti, cari să poată citi cu cea mai mare uşurinţă actele şi documentele scrise cu orice caractere întrebuinţate la noi şi în orice limbă.

„De altă parte Arhivele Statului au şi o misiune ştiinţifică mai înaltă: sub conducerea lor trebuie să se facă mult aşteptata şi absolut necesara publicare a documentelor noastre interne. Iar în acest scop trebuie să se fixeze o metodă precisă de transcriere a textelor vechi, metodă care să se impună în toate lucrările de acest fel...

„Cum am spus la început, şcoala ce-şi începe astăzi activitatea este prima instituţie de cultură anexată Arhivelor Statului. In curând va urma a doua: muzeul de paleografie, sigilografie, şi stampe româneşti pe care sperăm să-l putem inaugura în anul viitor. Va urma apoi atelierul de miniaturistică, menit să reproducă vechile ornamente şi miniaturi din documente şi manuscrise şi să utilizeze motivele lor pentru diferitele noastre industrii".

In toamna anului 1925 s'au deschis şi cursurile anului II al şcolii noastre. Obiectele de studiu rezervate pentru acest an erau — cum am văzut mai sus — în afară de cele

4 cursuri de paleografie, sigilografia, heraldica, diplomatica generală şi românească, instituţiile vechi româneşti şi dreptul vechiu românesc.

Cursurile de paleografie s'au predat de aceiaşi profesori ca la anul I; sigilografia şi heraldica de directorul general Const. Moisil; instituţiile vechi româneşti de d. Const. C. Giurescu, conferenţiar universitar; iar dreptul vechiu românesc de d. I. C. Filitti.

Se înţelege că nu toate cele patru cursuri de paleografie erau obligatorii pentru fiecare elev, ci numai cel de paleografie română trebuia urmat de toţi, pe câtă vreme din cursurile de paleografie străină se urma numai unul la alegere.

La 15 Iunie acelaş an promulgându se legea de organizare a Arhivelor Statului şcoala practică de arhivari-paleografi a fost trecută şi ea în această lege (art. 15) şi a primit astfel confirmarea legală, existenţa ei fiind de acum pe deplin asigurată.

Legea prevedea, pe lângă dispoziţii de organizare şi funcţionare, şi modul de absolvire a şcolii. Elevii cari vor urma în mod regulat cursurile celor doi ani şi-şi vor trece la timp toate examenele, se vor putea prezenta la examenul de diplomă, scris şi oral, şi după ce-l vor trece cu succes şi pe acesta, vor primi titlul de diplomaţi ai şcolii.

De altfel încă în toamna anului 1926, deci exact după doi ani de funcţionarea şcolii, s'a ţinut primul examen de diplomă, fiind proclamaţi ca diplomaţi, d-ra Elena Eftimiu şi d. Emil Vîrtosu.

7. Şcoala superioară de arhivistică şi paleografie

După ce şcoala noastră a învins dificultăţile inerente oricărei instituţii noui în primii ani de existenţă, am crezut că putem să-i lărgim sfera de activitate şi să o adaptăm mai mult necesităţilor noastre ştiinţifice şi culturale.

Toate arhivele dela noi posedă, pe lângă acte şi documente, un număr mai mare sau mai mic de manuscrise cu conţinut religios, istoric, literar. etc. Deasemenea mai au şi biblioteci mai mult sau mai puţin bogate, cari de regulă nu pot fi consultate. Şi alte instituţii posedă uneori biblioteci însemnate, dar cari din lipsă de organizare stau

neutilizate. In sfârşit unele biblioteci publice suferă şi ele din cauză că nu pot servi publicul cititor cu destulă înlesnire.

Inventarierea, clasarea şi catalogarea manuscriselor şi cărţilor se face după alte norme decât a actelor şi documentelor, de aceia viitorii bibliotecari trebuie să cunoască diferitele discipline ale bibliologiei. Şi anume biblioteconomia sau organizarea, legislaţia şi funcţionarea bibliotecilor; bibliografia, sau clasarea şi descrierea cărţilor în raport cu cuprinsul lor şi cu locul unde au fost publicate; bibliologia propriu zisă, care se ocupă cu originea şi istoria cărţii; în sfârşit bibliotecografia, care se ocupă cu biblotecile şi istoria lor.

La noi nu există încă o şcoală specială pentru formarea funcţionarilor de biblioteci şi din această cauză am crezut nimerit să adăugăm şcolii de arhivari-paleografi o secţie nouă destinată să-i pregătească. Deci am grupat o parte din obiectele de studiu cu caracter mai general împreună cu cele privitoare la biblioteci şi am format *secţia de bibliologie*.

De altă parte am crezut necesar să punem la îndemâna tineretului şi mijloacele de a putea constata, după metodele cele mai noui şi cu aparatele cele mai moderne, autenticitatea actelor şi documentelor; mai ales că atât în arhivele noastre, cât şi în registraturile autorităţilor şi instituţiilor se găsesc numeroase acte noui.

In acest scop am organizat o altă secţie, *de expertiză grafică*, al cărui scop teoretic este să completeze diplomatica, iar practic să creieze experţii grafici necesari instanţelor judecătoreşti.

Pentru această secţie pe lângă obiecte cu caracter general, s'a introdus grafologia ştiinţifică şi expertiza grafică.

Am avut marele avantagiu, că pentru predarea obiectelor de specialitate ale acestor două secţii ne-au dat concursul doi erudiţi cu studii superioare şi cu experienţă bogată, regretatul Al. Ionescu-Sadi, bibliotecar ajutor la Academia Română, pentru prima şi d. Henri Stahl, cel mai bine pregătit şi mai apreciat expert grafic din ţara noastră, pentru a doua.

In felul acesta şcoala noastră cuprindea trei secţii: arhivistico-paleografică, de bibliologie şi de expertiză grafică, iar obiectele de studii au fost grupate în două categorii: *obiecte comune tuturor secţiilor*, cari erau arhivistica (ştiinţa şi serviciul arhivelor), paleografia română; instituţiile româneşti, izvoarele istoriei Românilor (interne şi externe), diplomatica (generală şi românească), sigilografia, heraldica şi vechiul drept românesc; *obiecte speciale*, pentru secţia de bibliologie: bibliologia propriu zisă (istoria cărţii), biblioteconomia (legislaţia şi organizaţia bibliotecilor) şi bibliografia; pentru secţia de expertiză grafică, grafologia şi expertiza grafică; pentru secţia de arhivistică cele trei paleografii străine.

Cum am spus şi mai sus, dintre cursurile de paleografie străină elevii erau obligaţi să urmeze numai unul, la alegere.

Din momentul în care au început să funcţioneze în mod efectiv toate trei secţiile şcoala a primit numele de *Şcoala superioară de arhivistică şi paleografie*. Acest nume deşi nu acoperea întreagă actvitatea şcolii, indica în orice caz, că era o instituţie de învăţământ superior, caracterizată atât prin obiectele ce se predau, cât şi prin pregătirea profesorilor şi calitatea elevilor, aceşti de urmă fiind cu toţii absolvenţi de curs secundar (bacalaureaţi).

Noua situaţie a fost recunoscută prin regulamentul şcolii aprobat prin decret regal la 30 Mai 1931, dar care s'a aplicat în mod provizoriu încă din anul şcolar 1926/7; şi apoi prin modificarea ce s'a adus legii de organizare a Arhivelor Statului în anul 1932. [1])

Acest regulament prevedea, pe lângă noua distribuire a cursurilor şi o lărgire a scopului ce urmăria şcoala. In această privinţă se preciza la art. 2, că ea urmăreşte:

a) să promoveze studiile de specialitate în disciplinele ce au legătură cu arhivele şi cu bibliotecile;

b) să răspândească cunoştinţele necesare pentru înţelegerea şi studierea documentelor, sigiliilor, monumentelor heraldice, miniaturistice, numismatice, etc., cum şi pentru adunarea şi conservarea lor;

c) să pregătească funcţionarii specialişti pentru Ar-

1) *Monitorul Oficial*, No. 81 din 5 Aprilie 1932.

hivele Statului — centrale şi regionale —, pentru arhivele autorităţilor centrale, judeţene şi comunale, pentru arhivele instituţiilor publice şi particulare, etc.

d) să pregătească funcţionarii specialişti necesari bibliotecilor publice;

e) să formeze experţi grafici cu pregătire ştiinţifică specială pentru instanţele judecătoreşti.

De altă parte regulamentul acorda absolvenţilor şcoalei şi anumite drepturi şi prerogative.

In adevăr art. 4 spunea următoarele:

„Diplomaţii secţiei arhivistico-paleografice vor avea dreptul de preferinţă la numirile în toate funcţiunile dela Arhivele Statului — centrale şi regionale — cum şi dela arhivele celorlalte autorităţi sau instituţii ale statului, judeţelor şi comunelor şi ale instituţiilor subvenţionate de stat, judeţe şi comune.

„Diplomaţii secţiei de bibliologie vor putea fi numiţi în funcţiunile de specialitate dela bibliotecile statului, judeţelor şi comunelor, cum şi dela orice alte biblioteci subvenţionate de stat, judeţe şi comune.

„Diplomaţii secţiei de expertiză grafică vor avea calitatea de a fi numiţi experţi grafici pe lângă instanţele judecătoreşti, ca şi pe lângă autorităţi şi instituţii ale statului, judeţelor şi comunelor.

In sfârşit regulamentul prevedea şi posibilitatea perfecţionării diplomaţilor şcolii prin călătorii de studii în ţară şi în străinătate. Art. 23 arăta că „se vor căuta mijloacele materiale necesare pentru ca diplomaţii distinşi să poată face cercetări în arhivele, bibliotecile sau depozitele de material grafic din ţară şi străinătate".

De asemenea el se îngrija şi de păstrarea legăturilor ştiinţifice între elevi şi şcoală şi după ce ei terminau studiile. La art. 24 se spunea: „Spre a se păstra legăturile ştiinţifice între şcoală şi diplomaţii ei, aceştia vor fi înscrişi din oficiu ca membri ai societăţii „Prietenii arhivelor", care se va înfiinţa de îndată ce şcoala va fi dat un număr de zece diplomaţi".

Intre obiectele de studiu prevăzute de acest regulament era şi numismatica, ştiinţă care fusese indicată —

după cum am văzut mai sus — şi în proectul lui Grigore Manu.

Conferinţa profesorilor mi-a încredinţat mie predarea acestui obiect, astfel că începând cu anul şcolar 1930/31 am făcut lecţii teoretice şi practice de numismatică până în anul şcolar 1939/40, atât elevilor de anul I, cât şi celor de anul II.

Aş fi dorit — şi am propus mai de multe ori — să se facă şi cursuri de epigrafie medievală şi modernă slavă, latină, română şi greacă, pentru ca elevii şcolii să poată descifra cu uşurinţă inscripţiile, dificile din cauza variatelor sisteme de abreviare utilizate în aceste epoci. Dar propunerea mea n'a fost acceptată, susţinându-se că cunoştinţele de paleografie sunt suficiente şi pentru descifrarea textelor epigrafice [1]).

In sfârşit încă din anul 1925 am organizat, împreună cu profesorii şcolii şi alţi prieteni ai arhivelor, cicluri de conferinţe publice cu subiecte în legătură cu arhivele şi cu obiectele ce se predau în şcoala noastră. Ele au avut succes deplin şi au contribuit nu numai la lămurirea publicului asupra unor probleme ştiinţifice, dar şi la cunoaşterea instituţiei arhivelor şi a activităţii ce se depune acolo.

Intre timp s'au produs schimbări importante în rândurile corpului didactic al şcolii. Alexandru Ionescu-Sadi, profesorul de bibliologie, a murit subit în toamna anului 1926, iar cursul său după ce a rămas vacant câtva timp, a fost încredinţat în 1928 d-lui N. Georgescu-Tistu, care l-a predat apoi până în anul 1939.

D-l Constantin Marinescu fiind numit în 1925 profesor la universitatea din Cluj, cursul de paleografie latină a fost predat un timp de d-ra Zoe Balş — actuala d-nă C. Marinescu — şi apoi de d-ra Maria Holban, care a rămas în mod definitiv titulara lui.

D-nii P. Cancel, profesor de paleografia slavă şi N. Cartojan, profesor de paleografia română, retrăgându-se, cursul de paleografie slavă a fost încredinţat d-lui P. P. Panaitescu, conferenţiar şi apoi profesor universitar,

---

1) Se vor face obligatoriu la paleografii. *Nota A. S.*

care l-a predat până în 1939, iar cel de paleografie română d-lui Emil Vîrtosu, profesor secundar, care îl predă şi astăzi.

In anul 1929 s'a retras şi d. N. A. Constantinescu, profesor de diplomatică, şi în locul său a fost numit d. Aurelian Sacerdoţeanu, actualul director general al Arhivelor Statului şi director al şcolii noastre.

De asemenea după demisia d-lui I. C. Filitti, profesor de drept vechiu românesc, acest curs a fost încredinţat d-lui I. D. Condurachi, actualmente ministru plenipotenţiar.

In urma unei boli năprasnice a murit în anul 1937 d. Iulian Ştefănescu, profesor de paleografie greacă. La cursul acesta a fost numit în 1937 d. Alexandru Elian, asistent universitar.

In sfârşit, în anul 1937 s'a încredinţat predarea cursului de izvoarele istoriei Românilor d-lui Victor Papacostea, care l-a predat până în 1939; iar d. Mihail Popescu, profesor secundar, a predat trei ani cursul de instituţii româneşti, ca suplinitor al d-lui profesor Const. C. Giurescu.

8. Două deziderate.

Indată ce am luat conducerea Arhivelor Statului mi-am dat seamă de marele inconvenient ce-l prezinta faptul, că arhivele şi registraturile diferitelor autorităţi şi instituţii de stat nu sunt organizate după aceleaşi norme, nu au la bază acelaş sistem.

Şi atunci m'am gândit, că cel mai nimerit mod pentru a ajunge la unificarea sistemului de organizare al registraturilor şi arhivelor dela aceste autorităţi şi instituţii ar fi înfiinţarea de cursuri speciale, la şcoala noastră, pe cari să le urmeze în mod obligator toţi funcţionarii de arhive din ţară.

De sigur că realizarea acestui proect nu era de loc uşoară, căci trebuia nu numai să obţin încuviinţarea diferiţilor miniştri şi şefi de autorităţi, dar trebuia să întocmim, împreună cu şefii de arhive şi de registraturi ai autorităţilor centrale, planul de organizare şi apoi să fixăm cursurile în conformitate cu acest plan.

Am încercat totuş să fac o probă în anul 1936, organizând în de comun acord cu d. general Grigore Constandache, pe atunci şeful secţiei istorice a Marelui Stat

Major şi reorganizatorul arhivei acestei instituţii militare, o serie de cursuri pentru viitorii funcţionari dela arhivele armatei.

Incercarea a dat cele mai bune rezultate, căci într'o perioadă de timp de două luni, un număr de tineri militari s'au pus la curent din punct de vedere teoretic cu principalele probleme ale ştiinţei arhivistice şi ale celorlalte ştiinţe anexe, iar în mod practic s'au desprins cu inventariarea, clasarea şi catalogarea materialului arhivistic.

Cu toate acestea o încercare similară n'am putut face cu funcţionarii arhivelor dela ministere şi alte autorităţi centrale, căci mai întâi trebuiau studiate diferitele sisteme întrebuinţate la aceste autorităţi, apoi întocmit un sistem unic, care să se poată adapta tuturor autorităţilor şi în sfârşit era nevoie de un număr de profesori, cari să fie liberi câteva luni pe an, spre a preda cursurile în timpul când funcţionarii autorităţilor sunt mai puţin ocupaţi.

Cred însă că ideia ar trebui urmărită în viitor, căci dacă am reuşi să facem unificarea sistemului de organizare a registraturilor şi arhivelor dela autorităţile statului, ar câştiga nu numai buna funcţionare a acestor autorităţi şi publicul interesat, dar şi instituţia arhivelor în general, deoarece primirea, inventarierea şi clasarea acestor arhive în depozitele Arhivelor Statului s'ar face cu cea mai mare uşurinţă şi fără pierdere de timp.

Şi, natural, această organizare făcându-se prin intermediul şcolii noastre, prestigiul acesteia ar creşte foarte mult, iar utilitatea ei ar fi în deobşte recunoscută.

O altă acţiune pe care cred, că ar trebui să o întreprindă cât mai curând şcoala noastră, ar fi stabilirea unei metode raţionale pentru transcrierea documentelor vechi româneşti.

Până acum transcrierea cu caractere latine a textelor noastre cirilice s'a făcut şi se face după criteriile personale ale celor ce publică documentele.

Filologii români întruniţi într'un congres la 1925 s'au ocupat şi de această problemă şi au dat mandat regretatului Nicolae Drăganu, fost profesor la Universitatea din Cluj şi unul dintre cei mai învăţaţi filologi ai noştri, să întocmească un raport în această privinţă [1]).

1) Se publică în *Anuarul Şcoalei de Arhivistică*

La rândul lor profesorii de istorie în congresul ţinut la Iaşi în 1930 au exprimat şi ei dezideratul de a se fixa o metodă, care să fie admisă de toţi, pentru transcrierea vechilor documente româneşti.

In anul 1939 d. Aurelian Sacerdoţeanu a publicat un judicios şi documentat studiu asupra acestei probleme [1]).

Important este însă, ca metoda preconizată să fie adoptată de o instituţie care se ocupă în mod special cu astfel de probleme şi care să o poată impune şi altora.

La Arhivele Statului, centrale şi regionale, se fac zilnic transcrieri de documente vechi româneşti. Dacă s'ar lua dispoziţia ca toţi funcţionarii, cari execută lucrări de acestea, să utilizeze aceiaş metodă de transcriere, s'ar face un mare pas înainte, deoarece s'ar obişnui un număr de cărturari specialişti cu aceiaş metodă.

Iar cercetătorii, cari vin să studieze şi să copieze pentru interese ştiinţifice astfel de documente, ar urma şi ei, prin forţa împrejurărilor, metoda adoptată de Arhivele Statului.

In felul acesta ea s'ar răspândi treptat, prin puterea obiceiului, nu prin impunere, la toţi cei ce transcriu documente vechi româneşti. Căci ar fi adoptată şi de funcţionarii respectivi dela Academia Română şi, natural, de cercetătorii cari studiază în secţia manuscriselor dela această instituţie.

Iar pentru stabilirea metodei de transcriere ar fi de ajuns un acord între şcoala de arhivistică şi direcţia generală a Arhivelor Statului — mai ales că amândouă sunt conduse de aceiaş persoană — asupra principiilor metodei şi modului ei de aplicare, pentru ca să o cunoască şi să o adopte şi elevii şcoalei şi funcţionarii arhivelor, iar dela dânşii să se răspândească treptat la cercetătorii istorici şi filologi.

9. **Concluzii.**

Entuziasmul şi pasiunea cu care profesorii şi elevii şcolii noastre au muncit încă dela început pentru propăşirea ei n'au fost împărtăşite decât într'o foarte mică mă-

1) *Ceva despre transcrierea documentelor româneşti*, în *Revista Arhivelor*, III, 2 (1939), p. 283—312.

sură de autoritatea şcolară superioară. Această autoritate n'a vroit să admită, că munca pe care o depuneau profesorii trebuia plătită şi că elevii săraci şi stăruitcri trebuiau încurajaţi materialiceşte.

Incă în adresa Ministerului Instrucţiunii din 4 Octombrie 1924, prin care se aprobă deschiderea şcolii şi corpul profesoral propus, se punea restricţia, că nu-şi ia nici o obligaţie în ceia ce priveşte plata profesorilor.

Cu toate acestea câteva zile în urmă, la 22 Octombrie ni-se acorda suma de 20.000 lei pentru achitarea diurnelor corpului didactic, iar la 15 Martie 1925 se mai adăuga suma de 15.000 lei.

De sigur aceste sume nu erau suficiente pentru scopul arătat, deşi şcoala nu avea decât şase profesori şi aceştia primiau diurne pe orele de curs şi nu plăţi lunare.

Dela 1 Aprilie 1925, când începea un nou an bugetar, s'a prevăzut în acest scop suma globală de 100.000 lei anual şi această sumă s'a acordat mai mulţi ani în şir.

Dar dela 1 Noemvrie acelaş an şcoala funcţionând cu doi ani de învăţământ, deci cu 10 profesori, suma alocată în buget abia ajungea pentru achitarea diurnelor corpului didactic pe o jumătate de an şcolar.

Din această cauză am fost nevoiţi încă dela început să apelăm şi la concursul altor autorităţi de stat, cari aveau legături mai strânse cu Arhivele Statului, şi cari au înţeles rostul şcolii noastre, cum şi la primăria Capitalei. De asemenea a trebuit să dăm această chestiune în grija Consiliului de Perfecţionare, înfiinţat prin legea de organizare a Arhivelor Statului şi care avea persoană juridică. Acest consiliu primia astfel şi rolul de comitet şcolar pentru instituţia noastră.

In modul acesta am reuşit să asigurăm plata regulată a diurnelor modice, stabilite pentru profesori, până la sfârşitul anului 1928/29.

In acelaş timp am putut acorda un număr redus de burse elevilor săraci, dar silitori.

Dela această dată însă Ministerul Instrucţiunii, pretextând criza financiară, ne-a tăiat cu totul subvenţia, de asemenea n'am mai putut primi ajutoare nici dela alte autorităţi; mai mult, însuşi veniturile pe care le creiase Con-

siliul de Perfecționare ne-au fost interzise. Iar consecința trebuia să fie desființarea școlii.

In această situație extrem de critică, profesorii școlii au făcut un gest de înaltă abnegație și de mare devotament, hotărînd să continuie a-și preda cursurile gratuit tot timpul cât va dura starea de lucruri ce s'a creiat instituției noastre.

Și cum această stare de lucruri a durat șase ani încheiați, simt o adevărată mândrie să afirm, că în tot acest timp corpul didactic al școlii a fost la înălțimea însărcinării sale, făcându-și cursurile în mod regulat, ținând examenele de sfârșit de an și cele de diplomă cu cea mai mare conștiinciozitate și interesându-se de toate problemele școlii cu dragoste și cu bună voință.

Iar această atitudine demnă și desinteresată a profesorilor a salvat școala amenințată cu desființarea și i-a dat putința să împlinească în Noemvrie 1939 primii 15 ani de neîntreruptă activitate.

Cu un an înainte ea a intrat sub o nouă conducere, a d-lui Aurelian Sacerdoțeanu, actualul director general al Arhivelor Statului și vechiu profesor al școlii. Incă din primul an d-sa a luat măsurile necesare pentru ca școala noastră să ia un avânt și mai mare, asigurându-i un viitor mai bun, cu toate împrejurările excepțional de grele prin care a trecut în ultimul timp țara noastră.

CONST. MOISIL

ANEXE

Programe analitice din anii școlari 1924/5 și 1925/6

Anul I.

1. Arhivistica

Curs predat de prof. Const. Moisil

Generalități. Menirea, rolul și vechimea arhivelor. Depozit de documente și arhivă. Registratură și arhivă. Materialul arhivistic: acte, documente, sigilii, planuri de moșii, piese heraldice.

1. Inceputurile arhivisticei şi obiectul ei. Bibliografie.

2. *Istoria arhivelor:* Babiloneni şi Egipteni: vechime, material de scris, organizaţie — Greci: Atena, *metroon*, originea, categoriile actelor, materialul de scris, organizaţia. Arhivele templelor celebre: Delfi, Delos, etc. Caracterul arhivelor greceşti — Romanii: *tabularium:* originea, felul actelor, materialul de scris, organizaţia. Arhivele preoţeşti: pontificale, feţiale, arvale. Arhivele imperiale; provinciale, orăşeneşti, militare. Caracterul arhivelor romane. Soarta arhivelor antice. Arhivele medievale: regale, senioriale, bisericeşti (catolice şi ortodoxe), orăşeneşti, judecătoreşti, notariale. Caracterul arhivelor medievale. Arhivele moderne: ale autorităţilor centrale şi provinciale. Arhivele şi tratatele de pace. Arhivele contimporane: influenţa revoluţiei franceze asupra organizării arhivelor: laicizarea lor şi punerea lor în serviciul ştiinţei; prima încercare de înfiinţare a unei şcoli de arhivişti. Napoleon I şi proectul unei arhive centrale europene la Paris. A doua încercare de a se înfiinţa o şcoală de arhivişti. Răspândirea noilor idei franceze în restul Europei. Infiinţarea primei şcoli de arhivişti *(L'école des chartes)* şi importanţa ei pentru arhivele europene. Reorganizarea arhivelor europene după metoda franceză. Efectele războaielor de unitate naţională asupra arhivelor din Italia, România şi Germania. Primele reviste de arhivistică. Congrese de arhivişti. Influenţa războiului mondial asupra arhivelor: distrugeri, răpiri şi evacuări de material arhivistic. Ce urmări au avut tratatele de pace după acest războiu asupra organizării arhivelor. Noile principii ale Societăţii Naţiunilor.

Arhivele româneşti: istorie şi organizare: a) dela 1300 până la jumătatea sec. XVI (Transilvania, Ţara Românească, Moldova): b) dela jumătatea sec. XVI până la Regulamentele Organice; c) dela Regulamentele organice până la Unirea din 1862; d) dela 1862 până astăzi.

3. *Organizarea arhivelor.* Formarea şi instalarea unei arhive. Creşterea naturală a materialului arhivistic. Registraturile ca izvoare de material arhivistic. Diferite sisteme de inventariere şi clasare a materialului arhivistic. Catalogarea lui: registre, repertorii, fişe. Regestarea diferitelor categorii de material. Publicarea: metode de transcriere şi traducere.

4. *Serviciul arhivelor.* Conservarea materialului arhivistic. Bolile ce-l ameninţă şi prevenirea lor. Incendii, umezeală, furturi şi prevenirea lor. Metode de conservare: învelitori, mape, pachete, rafturi, case de fier, tezaure. Localul şi condiţiile ce trebuie să întrunească. Rolul şi pregătirea personalului de arhivişti şi a oamenilor de serviciu.

2. Paleografia greacă.

Curs predat de prof. Iulian Ştefănescu.

Anul I. — *Curs introductiv.* — 1. Privire asupra principalelor particularităţi ale limbei în care sânt scrise documentele neogreceşti.

2. Exerciţii de lectură şi interpretare pe texte imprimate, cu diferite caractere, din secolii 17, 18, 19; de preferinţă texte cu abreviaţiuni şi ligaturi.

3. Exerciţii gradate de lectură, transcriere literală şi interpretare de texte şi documente manuscrise mai uşoare din aceiaşi secoli.

Anul II. — *Curs special.* — 1. Istoricul alfabetului grec.

2. Noţiuni de paleografie paleogreacă şi bizantină (caractere unciale, minuscule şi cursive), cu exemple şi exerciţii.

3. Curs mai dezvoltat de paleografie neogreacă (secolii XV - XIX) cu exerciţii de lectură, transcriere şi interpretare de specimene de scriere de mână dificilă sau caracteristică neogreacă din aceiaşi secoli.

4. Noţiuni de diplomatică greacă absolut indispensabile citirii şi înţelegerii unui document bizantin sau neogrec:

a) Titulaturile greceşti ale împăraţilor bizantini, domnilor ţărilor române, patriarhilor greci şi prelaţilor români;

b) Analiza principalelor categorii de documente neogreceşti.

5. Noţiuni de critică verbală în vederea publicării unui document neogrec.

3. Instituţiile vechi româneşti.

Curs predat de prof. Const. C. Giurescu.

I. Ne vom ocupa de instituţiile vechi româneşti. Definirea termenului „instituţie".

Titlul cursului are nevoie de precizare. Aceasta se va face avându-se în vedere caracterul şcolii dela Arhivele Statului. Ce se urmăreşte la această şcoală? Formarea de arhivişti-paleografi, adică de persoane care să poată descifra, traduce şi comenta orice document privitor la trecutul nostru.

Indicarea celor mai importante documente, cronici, inscripţii, privitoare la trecutul nostru, se face la cursul de „Izvoarele istoriei Românilor". *Descrierea formală* a documentelor e obiectul diplomaticei care ne arată şi criteriile de autenticitate. Paleografia română, slavă şi greacă ne ajută să *descifrăm* documentele respective, cu abreviaţiunile de tot felul.

Dar odată documentul descoperit, recunoscut ca autentic, descifrat şi tradus, lucrul nu s'a isprăvit. Putem spune chiar că abia acum începe adevărata muncă istorică. Operaţiile de până acum au fost operaţiuni pregătitoare, care permit întrebuinţarea unui document de către istoric. Dar pentruca acest document să poată fi întrebuinţat, trebuie să-l înţelegi, să-i înţelegi cuprinsul, să-ţi dai seamă de diferiţii termeni întrebuinţaţi, să cunoşti instituţiile şi împrejurările la care se referă. Acesta e scopul ce ne propunem, ca împreună cu studenţii, *să comentăm documentele, lămurind înţelesul diferitelor instituţii care sunt semnalate în aceste documente.*

II. Vom începe, evident, cu primele documente, acelea ale secolului XIV care nu sunt prea numeroase, nici în Moldova, nici în Ţara Românească. Vom studia documentele din fiecare ţară în parte, dar având mereu grijă să facem comparaţie atât cu ţara cealaltă cât şi cu ţările învecinate.

III. Incepem cu Ţara Românească, întrucât e mai veche ca organizare de stat. Vom prezenta mai întâi documentele din secolul XIV în ordine cronologică. Le vom grupa apoi pe categorii, după cuprins, şi vom analiza apoi pe rând fiecare categorie. Din studiul amănunţit al acestor documente vom scoate o serie întreagă de constatări referitoare la diferite domenii: 1. politic, 2. social, 3. administrativ, 4. economic, 5. fiscal, 6. militar.

Sistematizarea acestor constatări, gruparea lor convenabilă şi explicarea lor ne va da imaginea statului muntean în secolul XIV. N'avem nici o pretenţie, dar am voi să încercăm, dacă nu se poate, pe baza materialului documentar ce posedăm, să înfăţişăm viaţa statului şi societăţii româneşti în secolul XIV, într'un fel asemănător aceluia din „Staat und Gesellschaft" al lui Jireček sau din „Histoire des institutions politiques de l'ancienne France" a lui Fustel de Coulanges. Lucrul nu mi se pare imposibil mai ales dacă vom lua în considerare şi secolul XV, când statul desvoltându-se deplin, documentele sunt mult mai numeroase şi explicite.

Acelaş lucru vom face apoi şi pentru Moldova.

IV. Se va cerceta:

A. *Organizarea ţării.*

1. Domnul şi curtea domnească. Marii dregători. Subalternii.
2. Sistemul administrativ. Impărţirea în judeţe.
3. Administraţia fiscală. Birurile. Cisla. Slobozii. Imunităţi.

4. Organizarea militară. Armata: elementele componente.
5. Organizarea judecătorească.

B. *Clasele sociale.*

1. Boierii. Impărţirea lor. Caracteristica boieriei. Avantajele ei.
2. Clerul. Mânăstirile.
3. Oraşele. Ocoalele.
4. Rumânii. Selo. Caracteristica rumâniei. Indatoririle rumânilor. Legea rumânilor.
5. Robii ţigani şi tatari. Legea lor.

C. *Starea economică.*

1. Producţia ţării. Vite, grâne. Industrie primitivă. Breslele.
2. Repartiţia ei.
3. Circulaţia ei. Import şi Export. Moneda. Schimbul n natură.

D *Starea culturală.*

1. Factorii culturali. Mânăstirile. Influenţele străine.
2. Produse culturale. Caracterul lor religios. (Construcţii, stofe, manuscrise).

4. **Izvoarele externe ale istoriei Românilor.**

Curs predat de prof. P. P. Panaitescu.

Anul acesta doresc să studiez *isvoarele polone* şi *ruse.*

Inţeleg *scopul* acestui curs în sensul următor:

1. Si dea arhiviştilor şi bibliotecarilor în genere *cunoştinţe bibliografice* asupra izvoarelor externe, să poată adică cunoaşte cari sunt izvoarele principale:

a) Pentru cronici şi anale unde sunt publicate, cari sunt ediţiile, dacă sunt traduceri, cine le-a întrebuinţat la noi.

b) Pentru colecţii de documente, o orientare uşoară în cuprinsul lor, cum sunt editate, cum au fost întrebuinţate la noi, dacă sunt reproduse în colecţiile noastre.

2. Cunoştinţe *asupra valoarei istorice pentru noi:*

a) Pentru cronici şi anale analiză a conţinutului, extragere a pasagiilor ce ne privesc, preţuirea lor controlându-le cu alte izvoare, cercetarea tendinţelor autorului (patriotism polon, de pildă, sau sectarism catolic, duşmănie faţă de Români sau din potrivă prietenie). Valoarea cunoştinţelor generale ale autorului despre ţările noastre.

b) Pentru documente, cercetarea valoarei lor, controlarea cu alte izvoare.

3. Cercetări asupra influenţei pe care au avut-o cronicele externe asupra vechii noastre literaturi (Dlugosz, Cromer, Bielski, Stryikowski, etc., la Ureche, Miron şi Nicolae Costin, Cantemir, Constantin Stolnicul).

Metoda. — Inţeleg ca elevii să lucreze singuri ca într'un seminar, rolul profesorului fiind să dea îndrumări.

Lucrările elevilor ar fi de mai multe feluri:

a) Extragerea pasagiilor ce ne privesc din cronici şi anale.

b) Discuţii asupra valorii acelor pasagii (comparând cu alte izvoare).

c) Scurte schiţe asupra unui izvor dat (de pildă Dlugosz: câteva note biografice, bibliografice foarte scurte, apoi felul lui de a privi istoria, valoarea lui pentru istoria română).

d) Cercetări comparative: Ce a luat Nicolae Costin din Cromer, Constantin Stolnicul din Dlugosz cu discutarea asemănărilor şi deosebirilor.

e) In caz când voi avea elevi cari să cunoască limbile slave, se vor face cu ei traduceri din izvoarele slave netraduse încă (cu preţuirea lor) de pildă pasagiile privitoare la Români în cronicile ruse şi a. m. d.). Asemenea extrase traduse pot fi folositoare în genere pentru cercetări şi pot fi publicate însoţite de note.

Pentru ceilalţi elevi se vor întrebuinţa texte latine (Cromer, Dlugosz, Guagnin) sau traduceri (traducerile lui Hasdeu din Stryikowski, a mea din Bielski, etc).

f) Lucrări ceva mai întinse cu caracter bibliografic, cari ar putea servi ca lucrări pentru diplomă. Fie un rezuzat bibliografic al cronicelor latine din Polonia privitoare la noi, cu mici note bio şi bibliografice) fie o bibliografie a studiilor apărute la noi asupra izvoarelor polone şi ruse (traduceri, studii, etc.). Despoiarea metodică a unor reviste în această privinţă. (Convorbiri Literare, Columna lui Traian, Arhiva Istorică, Arhiva din Iaşi).

Asemenea cercetări pentru marile colecţii de documente (Theiner, Acta Tomiciana).

Inţeleg ca lucrările să fie cât de scurte, adesea simple fişe de orientare bibliografică, note la marginea textelor, punând greutatea pe discuţia generală a lucrărilor, unde unele chestiuni se vor trata mai pe larg.

Nu ştiu dacă voi putea îndeplini în cursul acestui an întreg acest program de lucru, voi căuta însă să dau orientări în toate aceste direcţii.

Anul II.

5. Sigilografia.

Curs predat de prof. Const. Moisil.

1. *Generalități.* Obiectul sigilografiei. Inceputurile ei. Bibliografie.

2. *Sigilografia generală.* Caracterul și rolul sigiliilor; diferitele scopuri pentru cari s'au întrebuințat. Istoria sigiliilor în antichitate, evul mediu și timpurile noi. Felurile sigiliilor, materialul și formele lor. Tipurile sigilare: în antichitate; în evul mediu și modern. Sigiliile laice: tipul de maiestate, tipul equestru, pedestru, heraldic, topografic; tipuri de fantezie. Sigiliile bisericești: tipul sacerdotal, hagiografic, heraldic, de fantezie. Legendele sigilare: în antichitate; în evul mediu și modern. Sigiliile secrete, contra sigiliile, signetele. Gemele sigilare: întrebuințarea lor în antichitate, în evul mediu și în timpurile noi. Tehnica sigiliilor; funcționarii sigilari. Importanța juridică a sigiliilor; falsificarea lor și măsurile de prevenire,

3. *Sigilografia românească* Intrebuințarea sigiliilor la Români. Bibliografie. Felurile, materialul, formele sigiliilor românești. Tipurile sigiliilor laice și bisericești. Legendele lor. Bulele sigilare de aur și de argint.

Inele sigilare domnești și bisericești. Gemele în sigilografia românească.

Tehnica și actul sigilării. Falșificări de sigilii.

6. Heraldica.

Curs predat de prof. Const. Moisil.

Generalități. Obiectul heraldicei și izvoarele ei. Bibliografie.

Heraldica generală. Originea întrebuințării stemelor. Răspândirea acestui obiceiu. Părțile constitutive ale stemei: a) Scutul și diviziunile lui. Culori, metale, blănuri; reprezentarea lor grafică. Figurile din scut: piese onorabile; figuri comune sau mobile heraldice: naturale, artificiale, supranaturale. Stilul heraldic. b) Coiful, felurile lui; podoabele coifului. c) Ornamente exterioare: timbru, suporți și tenanți, deviză, decorații, pavilion. Coroanele și felurile lor; tiare și mitre, pălării civile și bisericești; crucile și felurile lor. Diferite categorii de steme: de familie, de țări, de orașe, de bresle; stemele persoanelor bisericești, ale mânăstirilor și parohiilor; steme judecătorești. Steme combinate, ale femeilor nobile, decorative. Fărâmarea stemelor. Blazonarea și limbagiul heraldic.

Heraldica românească. Izvoarele heraldicei româneşti. Bibliografie. Stemele ţărilor noastre: Ţara Românească, Moldova, Transilvania; ale Bucovinei şi Basarabiei sub stăpâniri străine. Stemele unite ale Ţării Româneşti şi Moldovei. Stemele unite ale celor trei ţări româneşti, Stema României întregite. Stemele familiilor domnitoare şi ale Doamnelor. Steme boiereşti şi de nobili români. Steme de prelaţi, mânăstiri şi parohii. Stemele oraşelor şi satelor. Stemele judeţelor.

Evoluţia heraldicei româneşti. Comisiunea consultativă heraldică şi activitatea ei.

7. Biblioteconomie (Ştiinţa bibliotecilor).

Curs predat de Al. Ionescu-Sadi.

A. *Generalităţi.*

I. *Biblioteca.* = Originea şi semnificarea cuvântului. Ştiinţa în general. Manuale.

II. *Localul.* — Condiţiile ce trebue să îndeplinească. Dispoziţia. Amenajarea. Mărirea la nevoie. Intreţinerea.

III. *Funcţionarii.* — Bibliotecar în general. Funcţionari tehnici. Recrutarea. Director, ajutoare, funcţionari inferiori, oameni de serviciu. Funcţionari administrativi.

IV. *Interese profesionale.* — Asociaţii. Congrese.

V. *Fonduri. Venituri.*

B. *Organizarea bibliotecilor în general.*

I. *Achiziţiuni.* — Primele achiziţiuni. Depozit legal. Daruri şi schimburi. Registre; jurnal de achiziţiuni.

II. *Secţiuni.* — 1. Opere separate sau cărţi.

2. Publicaţii periodice.

3. Note muzicale.

4. Documente şi manuscrise.

5. Atlase, hărţi, planuri, stampe, portrete şi fotografii.

6. Monete, medalii, peceţi, sigilii, etc.

III. *Inventariere — Catalogare.*

1. Opere separate sau cărţi.

Inventar. Redactarea notiţelor bibliografice. Cataloage (alfabetic sau pe autori, ideologic sau pe materii, cu bază geografică sau pe localităţi, pe titluri, cronologic),

2. Publicaţiuni periodice.

Inventar. Redactarea notiţelor bibliografice. Cataloage (alfabetic sau pe titluri, ideologic sau pe materii, cu bază geografică sau pe localităţi, cronologic).

3. Note muzicale.

Inventar. Redactarea notiţelor bibliografice. Cataloage (alfabetic sau pe autori, ideologic sau pe materii, pe titluri).

4. Documente şi manuscrise. ⎫ se fac de profe-
6. Monete, medalii, peceţi, sigilii, etc. ⎭ sorii respectivi.
5. Atlase, hărţi, planuri, stampe, portrete şi fotografii.

Inventar. Redactarea notiţelor. Cataloage (alfabetic sau pe autori, ideologic sau pe materii şi subiecte).

IV. *Formatul cărţilor*, etc.

V. *Numerotarea, etichetarea şi stampilarea cărţilor*, etc.

VI. *Aşezarea cărţilor*, etc., *în magazii şi rafturi*.

VII. *Legatul volumelor*.

VIII. *Păstrarea cărţilor*, etc.

IX. *Sala de lectură. Imprumuturi. Schimbul de cărţi între biblioteci.*

Comunicarea cărţilor în sala de lectură. Imprumuturi.

C. *Mobilier. Material.*

I. *Mobilier.* Rafturi, poliţe, mese şi pupitre, scaune, dulapuri pentru fişe, etc.

II. *Material.* Registre, inventar, fişe pentru notiţele bibliografice, bilete de cerere, bilete de împrumut, modele de statistici, stampile, maşini de numerotat, cerneală, tuş, etc.

D. *Regulamente.*

E. *Sisteme bibliografice.*

Otto Hartwig, Dewey, Nizet, etc.

F. *Biblioteci speciale.*

1. Biblioteci universitare generale şi speciale (facultăţi, seminarii).
2. Biblioteci populare.
3. Biblioteci speciale unei materii.

Diferenţele de organizare.

G. *Bibliotecile principale din ţară.*

Istoric, organizare.

8. Expertiza grafică şi grafologia.

Curs predat de prof. Henri Stahl.

1) Falşurile în documente. Mobilul falşului (istoric).
2) Expertizele în scrieri.
3) Clasificarea cazurilor necesitând o expertiză grafică.
4) Experţii. Breasla experţilor în vechime. Modul defectuos cum se recrutează experţii astăzi.

5) Metoda experţilor caligrafi. Erorile experţilor.
6) Bazele ştiinţifice ale expertizei grafice.
7) Legile scrisului. Calificarea scrisului.
8) Grafologia, istoric.
9) Grafologia, contribuţia ei în expertiza modernă. Viaţa ce injectează slovelor moarte, documentelor studiate de paleografie.
10) Studierea, din punct de vedere grafologic, al autografelor în caractere latine,
11) Interpretarea documentelor paleografice din punct de vedere grafologic.
12) Scrisul copiilor, al oamenilor inculţi.
13) Scrisul adolescenţilor, omului matur.
14) Sexul şi vârsta în scris.
15) Turburările scrisului şi grafologia.
16) Aplicarea metodei grafologice pentru identificarea documentelor latine, cirilice, greceşti, etc.
17) Aplicarea metodei grafologice în falşuri totale. (Studierea de cazuri din ce în ce mai grele).
18) Anonimele, cazuri din ce în ce mai complicate.
19) Scrisul cu mâna stângă, cu caractere tipografice, scrisul cu piciorul, cu dinţii, cu mâna condusă, sub hipnoză, écriture en miroir.
20) Falşul cu maşina de scri:.
21) Iscălituri în alb, iscălituri prin decalc, prin deslipire de timbre etc.
22) Falşuri în caractere străine, mixte : slavon-latin etc.
23) Instrumentele expertului: lupa, microscopul, grafometre, micrometre, aparate speciale.
24) Fotografia, rolul ei imens în expertiză.
25) Alte metode : Frazer, Bertillon, Locard, Schneikert.
26) Falşuri parţiale, raderea scrisului, adăugirea, reconstituirea celor şterse.
27) Falş pe cale mecanică.
28) Studiul hârtiei, cernelei, elemente de chimie indispensabile expertului în scrieri.
29) Codul penal şi expertizele grafice.
30) Cum trebueşte alcătuită o *arhivă a falşului.*
31) Examenul la care trebue supus viitorul expert.